

СОНУВАЧИТЕ ПОКРАЈ ДРАВА

Романот „Кралица на ноќта“ од Јосип Цвениќ е објавен во 2000 година во Загреб, Република Хрватска. Овој роман претставува едноставна приказна која во својата длабинска структура крие многубројни значења. Станува збор, имено, за една необична романескна композиција чии симболи се карактеризираат со полисемичност. Зад едноставната површинска фабула се затскриваат бројни многузначни симболи, метафори и метонимии со чија помош авторот ја пренесува пораката до читателот. Таа порака се состои во иронизирањето со едно минато време и со една изживеана, но сè уште незаборавена идеологија.

Цвениќ раскажува за еден настан од шеесеттите години на XX век кој се случува во некој град покрај реката Драва. На прв поглед, тоа е една сосема обична приказна за еден натпревар во веслање, за пубертетското созревање на главниот лик Марко, за неговите љубовни маки, за подготовките за натпреварот, за социјалистичката идеолошка матрица која во тоа време се чувствува

во секоја средина, за Тито, за полициските кодоши и за „непријателите“ на тој систем, односно за таканаречените дисиденти. Површното читање на овој роман би застанало тука и не би дало некои други, посериозни интерпретативни изводи.

Меѓутоа, повнимателниот читател ќе ги пронајде имплицитните пораки на авторот таму некаде на маргините од романот или во „меѓуредовите“. Авторот не коментира експлицитно. Тој само ни раскажува приказна. Една сосема обична приказна од секојдневието. Но, зад параванот на нарацијата авторот скрил бројни пораки по кои треба да трага и кои треба да ги пронајде читателот. Тоа секако зборува за односот на овој автор кон читателот. Ваквата структура покажува дека Цвениќ не само што не го потценува читателот туку тој него го поставува на еден повисок пиедестал во однос на авторот. Читателот е оној што ќе го допишува романот со својот интелект и од него ќе ги црпи бројните пораки како од непресушен извор. Овој роман, по којзнае кој пат, ја покажува супериорноста на читателот во однос на авторот, но и ја потврдува тезата за полисемичноста и поливалентноста на уметничкото книжевно дело.

Главниот наративен инструмент со чија помош авторот ги имплицира своите пораки е иронијата. Цвениќ раскажува за некоја навидум сосема обична случка, за некој вообичаен настан. Да

ја земеме како пример онаа сцена со паролата наменета за доаѓањето на Јосип Броз - Тито („Добре ни дојде другар Тито!“) напишана на едно големо платно со кое пионерите треба да подготват слет на вода во форма на звезда-петокрака во чест на посетата на Тито во нивниот град. По еден неуспешен обид да се направи звездата при вежбањето, платното ќе падне во водата, а за да се исуши ќе биде ставено на покривот од хангарот во кој се чуваат чамците за веслање. Покривот од хангарот е извалкан со коњски измет, па платното со паролата, исто така, ќе биде извалкано со коњски измет. Авторот иронизира:

- Да, да... еве, ќе го измиеме покривот - доаѓа Томица.

- И плавно со паролата! - прифати Марко.

- Па да... Средите го хангарот и на иливање! Мускулите мора да бидат активни! - Тренерот ја прифати идејата од своите јуниори. Зашто знаеше: најдобро е да не се шири веста за поспаната парола.

Томица, всушност, е едно досетливо момче кое користејќи ја „модата“ од тоа време да се консумира дрога, си отвора свој „бизнис“ со тоа што продава „дрога“ што ја подготвува од сушен коњски измет спакуван во кутии од кибритчиња. Најпогодно место за сушење на неговата таинствена „дрога“ е покривот од хангарот каде што и ќе биде

изгласано платното со паролата „Добре ни дојде другар Тито!“. Ете како овие две приказни (паролата за Тито во чест на неговата посета во градот и слепата мода за „дување“ дрога) се среќаваат на покривот од хангарот со што ваквите митови се уриваат како кула од карти.

Авторот користи идентична наративна постапка за да го наслика „ликот на другарот Тито“, но и за да ја прикаже идеолошката заблуда на народот кој од претседателот создава идол, односно го гради „митот за Тито“. Првенците од градот долго време се подготвуваат за доаѓањето на Тито во нивниот град, а главен настан при неговата посета треба да биде натпреварот по веслање, односно „југословенскиот куп во веслање“. Меѓутоа, на денот кога Тито треба да го посети градот, колоната од автомобили не застанува, туку само ќе помине преку мостот и покрај бината, а Тито ќе им мавта на насобраните луѓе само со подадената рака со бела ракавица низ прозорецот од својот мерцедес со затемнети стакла. Никој од насобраните домаќини нема да го види Тито, туку ќе ја видат само неговата рака со бела ракавица. Ваквиот метонимиски знак (делот за целината) претставува иронизирање не само со народниот водач, туку и со заблуденоста и заслепеноста на народот кој создава митови од една обична бела ракавица.

Како прилог кон ваквата демитологизација и демистификација на комунистичката идеологија е

изграден ликот на сплаварот Мирко, таткото на главниот лик, кој учествувал во војната против фашистите, но кој често зборува против Тито заради што ќе биде прогласен за „дисидент“. На денот на доаѓањето на Тито во градот, Мирко без никаков повод ќе биде ставен во притвор, „за секој случај“ како што ќе појаснат „органите“.

Ваквите сегменти од нарацијата во „Кралица на ноќта“ би можеле да ги прочитаме и како еден искажан револт против власта воопшто, против водачите кои *владаат со народот*, наместо *да управуваат со државата*.

И самиот наслов од романот е исполнет со повеќезначност. *Кралица на ноќта* е кактус (*Selenicereus grandiflorus*) кој овде ја симболизира човековата среќа. Тој кактус цвета само ноќе (според легендата само во една ноќ од годината) и шири опоен мирис на ванила. Оној што ќе го види цветот, цел живот ќе биде среќен. Кралица на ноќта е и градската проститутка Кечига која е олицетворение на неморалот. Но, метафората *кралица на ноќта* би можела да се однесува, на пример, и на ликот Емил, полициски кодош и истакнат активист во партијата (политичка проституција), па дури и на „раката во бела ракавица од црниот мерцедес“ (проституирањето на власта).

Сепак, во наративната структура од романот „Кралица на ноќта“ значајно место зазема

семејството и тоа како општествена заедница во која (или со која) може да се остварат човековите копнежи, односно да се стигне до вечно посакуваната среќа. Се разбира, овде не станува збор за тоа дека авторот го идеализира семејството. Напротив, тој ги прикажува и сите негови негативни аспекти (пијанството на мажот, не ретките расправи, честите отсуства на еден од родителите, финансиските потешкотии итн.), но семејството е, сепак, цивилизациска заедница во која потрагата по среќата не е доведена до ниво на апсурдност. На тој начин функционира и семејството во кое живее главниот лик Марко. Таткото Мирко е често отсутен (го вози сплавот од едниот до другиот брег на Драва) и често е пијан, па чести се и расправиите во домот со сопругата Ружа. Сепак, сите заедно сонуваат за среќата, за патувањето до пределите во кои расте и цвета „кралицата на ноќта“, до пределите во кои вирее среќата. Сите тие се сонувачи. Таткото Мирко сонува за денот кога ќе го откачи сплавот од сајлата и ќе исплови по Драва. Мајката Ружа сонува нејзините две деца да излезат на вистинскиот пат со соодветно воспитување. Повозрасниот син Марко сонува дека ќе го освои првото место на натпреварот во веслање. Помалиот син Лонка сонува еден ден да тргнат на пат за да го видат цветот од „кралицата на ноќта“. Меѓутоа, сонуваат и другите жители од градот покрај Драва. На пример, тренерот Пишта сонува за нов рекорд

во веслањето, Емил сонува за унапредување во службата, Гоца сонува за организирање на најубавиот слет на вода, Томица сонува да заработи многу пари од својата „дрога“ (коњскиот измет) и да патува до Индија, Јасна сонува да ја најде вистинската љубов, сестрата Јагода сонува да замине на работа во Германија итн. Сите тие копнеат по едно - по среќата.

Но, не само што сонуваат и копнеат туку и преземаат и конкретни чекори. На крајот од романот, кога на сплавот семејството ја прославува победата на Марко при натпреварот во веслање, Марко ќе ја откачи сајлата од сплавот и тие ќе запловат по Драва барајќи ја среќата на некое друго место, во некој друг свет, во некое поинакво општество.

Овие особености на делото, всушност, и беа причините поради кои се одлучивме овој роман да го приопштиме пред македонската читателска публика. Нема сомнение дека неговата едноставност, неговата читливост и, пред сè, неговата наративна структура ќе предизвикаат интерес кај пошироката литературна јавност, зашто „Кралица на ноќта“ од Јосип Цвениќ е роман кој се чита без напор и со задоволство.

Ранко Младеноски